

ANTI-SYSTÉMOVÉ STRANY A POLITIKA MILITANTNÍ DEMOKRACIE

ANTI-SYSTEM PARTIES AND MILITANT DEMOCRACY POLICY

Štefan Danics

ABSTRAKT

Autor hodlá přiblížit politiku militantní demokracie, která svými nástroji eliminuje politické nepřátele demokracie. Zejména ty, kteří se zorganizovali do stran a otevřeně soutěží o moc ve státě. V tomto ohledu analyzuje „zákaz“ antisystémových stran, jako nosný nástroj militantní demokracie. Upozorňuje na pozitiva, ale i negativa „zákazu“ antisystémových stran. Nabízí i nové pojetí „zákazu“ antisystémových stran, které by mělo spíše plnit funkci prevence než státní represe.

Klíčová slova: Militantní demokracie, „zákaz“ stran, antisystémové strany, státní represe, státní prevence

JEL klasifikace: K 140, K 400, K 420

ABSTRACT

The author aims to describe the policy of militant democracy, which eliminates political enemies of democracy by democracy's own tools, especially those that have organized themselves into parties and that compete openly for the power in the state. In this view, the author analyses the “ban” of anti-system parties as a crucial tool of militant democracy. He emphasises positives as well as negatives of “banning” of anti-system parties. He also offers a new approach to the “ban” of anti-system parties, which should function rather as prevention than state repression.

Keywords: militant democracy, “ban” of Parties, anti-system parties, state repression, state prevention

JEL Classification: K 140, K 400, K 420

ÚVOD

Základy konceptu militantní demokracie položil Karl Loewenstein. Ten reagoval na brutální vzestup autoritativních sil v meziválečné Evropě a zaměřil se na sílící fašismus v Itálii a národní socialismus v Německu. Upozornil, že fašisté i nacisté zneužívají demokratické procedury a instituce k tomu, aby demokratický režim odstranili a nahradili. A polemizoval, zda je fašismus pouze silnou emocionální ideologií, která uchvátí masy nebo technikou k získání moci. Měl však jasno v tom, že pokud chce demokracie přežít, musí se bránit netradičně, tj. mocensky i za cenu omezení práv a svobod politickým nepřátelům. Demokracie se měla stát militantní vůči svým politickým nepřátelům. To vyžadovalo změnu politického myšlení a změny v legislativě, přičemž obě roviny obrany demokracie měly být propojeny, efektivnost obrany pak spočívala v legislativní rovině (LOEWENSTEIN, 1937, part I. : 417–432).

Demokracie, která hodlá bojovat proti svým politickým nepřátelům a přežít jako systém vlády, je nucená se pohybovat mezi dvěma konfliktními hodnotami. Na jedné straně jde o garanci základních lidských práv a svobod, na druhé straně o obranu základních hodnot a principů demokratického zřízení. Cena za přežití demokracie je v míře derogace práv a svobod, což je vnitřní dilema konceptu a politiky militantní demokracie.

Má se demokracie bránit vůči svým politickým nepřátelům? A jakým způsobem? Jak má demokracie řešit paradox, tj. tolerovat politicky netolerantní v rámci svého politického režimu? Když političtí extrémisté jsou organizováni do stran a otevřeně a úspěšně soutěží v boji o moc? Nejen na tyto otázky nabídne autor ve svém příspěvku odpovědi. K tomu autor využije obsahovou analýzu odborných textů, které se významně podíleli na konceptualizaci militantní demokracie (CAPOCCIA, 2005; KIRSHNER, 2014; LOEWENSTEIN, 1937, part I. II.; PEDAHZUR, 2001). Dále autor využije studie a publikace, které popisují aplikaci militantní demokracie v rámci protixtremistické politiky vybraných zemí Evropské unie, kde je nastíněna i komparace těchto politik (DANICS, 2013; DANICS, 2014; MAREŠ a VÝBORNÝ, 2013).

Podle autora se problematika militantní demokracie často neodborně diskutuje v médiích, ale i v rámci extremistické, zejména levicové scény. Politika militantní

demokracie je také kritizována a odsuzována na základě politické předpojatosti a neodbornosti. Veřejně se rovněž militantní demokracie diskutuje při projednávání určitých extremistických kauz, zvláště v případě zákazu extremistických stran např. „zákaz“ Dělnické strany v roce 2010 (DANICS, 2011). Není tedy divu, že militantní demokracie má pejorativní konotace, neboť ji častěji skloňují její odpůrci než příznivci.

KARL LOEWENSTEIN A KONCEPT MILITANTNÍ DEMOKRACIE

Koncept militantní demokracie propojuje právní a politickou oblast obrany demokracie. V politické rovině by měly být užívány tradiční demokratické metody a prostředky. Loewenstein výjimku připouští v případech, kdy dochází k ohrožení ze strany totalitarizujících a silných emocionálních ideologií, jako byl právě fašismus. Nacisté měli k dispozici ve Výmarské republice demokratické instituce a práva, kterými dokázali demokracii systematicky ničit a paralyzovat. To podle Loewensteina opravňuje ústavní demokracii použít mocenských prostředků a extremistické projevy postavit mimo zákon a sankcionovat. Pro militantní demokracii je charakteristické, že se snaží o odstranění proti-demokratických aktérů ještě předtím, než dojde k jejich plnému rozvoji. Jinak by demokracie sama napomáhala k nastolení nedemokratického režimu. V linii právní stanovil čtrnáct principů, které by měly přispívat k rezistenci demokratického státního zřízení vůči erozivním vlivům:

1. Uzákonit jako trestný čin povstání, ozbrojenou vzpuru či podněcování ke vzpouře, šíření nepokojů či konspirační jednání.
2. Zakázat činnost politickým hnutím a politickým stranám ohrožující demokracii.
3. Zákonem omezit vznik militantních a ozbrojených složek politických stran a veřejné užívání politických uniforem a stejnokrojů se symboly, označujícími politické postoje.
4. Postavení mimo zákon jakýchkoli ozbrojených skupin, které nejsou součástí státních struktur, nýbrž vycházejí z občanské společnosti.
5. Zákonná opatření proti výrobě, držení a nakládání se střelnými zbraněmi.
6. Zákonná opatření zamezující zneužití parlamentních institucí extremisty.
7. Zákonná opatření zamezující nenávistným projevům.

8. Zákonná opatření proti veřejným shromážděním podporujícím nenávislné projevy a vyvolávající nepokoje.
9. Zákonná opatření omezující za stanovených podmínek svobodu projevu.
10. Postavit mimo zákon adoraci politických trestných činů a vyzývání k občanské neposlušnosti v oblasti dodržování zákonů.
11. Dbát na vysokou míru loajality u státních ozbrojených složek.
12. Dbát na loajalitu ve veřejné správě obecně.
13. Vytvořit politickou policii.
14. Omezit vliv zahraniční propagandy (LOEWENSTEIN, 1937, part II.: 638–658).

Autor konstatuje, že požadavek Loewensteina na neměnný právní pilíř v ústavě demokratického státu se stal nadčasový. Navíc jeho návrh anti-extremistické legislativy prokázal, že Výmarská republika neměla zvláštní ústavní a právní nástroje ke své obraně. Nacisté ji tak mohli lehce převrátit v diktátorský režim. V tomto ohledu se hovoří o „právním relativismu“ Výmarské republiky, který neumožňoval eliminaci extremistických stran v jejich zárodcích. Podcenily se jak preventivní, tak i represivní ústavně-právní nástroje k přežití demokracie, které přinášel až koncept militantní demokracie.

Loewenstein řeší „dilema“ militantní demokracie tím, že antidemokratickým subjektům, zejména stranám, nehrozí automaticky nebezpečí postihu ze strany státu. Demokracie totiž usiluje o názorovou pluralitu a zaručuje práva a svobody i těm, kteří ji neuznávají, ale musí dodržovat pravidla demokratické politické hry. Antidemokratickým subjektům, které tato pravidla nedodržují, politická práva demokracie omezí, aby sama přežila. Veškeré použité nástroje militantní demokracie musí být legální a nesmějí být voleny účelově ze strany držitelů demokratické moci. Loewenstein zdůrazňoval propojenost politického a právního rozměru militantní demokracie a kladl důraz na anti-extremistickou legislativu, která reálně zabezpečuje, že demokracie bude odolná vůči politickým nepřátelům. Při aplikaci militantní demokracie, je podle něj nutné zohlednit národní specifika demokratických států, ale i sílu a politický vliv extremistických subjektů doma i v zahraničí.

GIOVANNI SARTORI A JEHO POJETÍ ANTI-SYSTÉMOVÝCH STRAN JAKO HROZBY PRO DEMOKRACII

Anti-systémovou (z ang. *anti-system*) stranu je možné chápat v širším a užším slova smyslu. Sartori zdůvodňuje svoje široké pojetí anti-systémových stran následovně. Jsou to podle něj proměny anti-postoje v důsledku času (měnící se jeho intenzita) a rozmanitost (ideologické odcizení & různorodý protest). Sartori upozorňuje, že anti-systémovost politických stran může nabývat různých podob od trvalého a silného ideologického odmítání až po krátkodobější formy protestu. Rozhodující je, že všechny projevy anti-systémovosti delegitimizují politický systém. Anti-postoje se potom od sebe odlišují výhradně pomocí kritéria konkrétního vztahu k danému politickému režimu. U zkoumané strany to může být ještě komplikováno tím, že stranické vedení systém ideologicky odmítá, zatímco řadoví členové a voliči pouze protestují vůči systému z ekonomických či jiných důvodů. Motiv anti-postoje může být různý, ale daná vláda řeší stejné důsledky, tj. narušení legitimacy systému (SARTORI, 2005: 137).

Sartori objasňuje i užší pojetí anti-systémové strany, tj. opozice. Jde o opozici fundamentální, která nesdílí hodnoty daného politického řádu. Vyznává cizí ideologii (rozuměj fašismus, komunismus), a proto je daný politický systém konfrontován s maximální ideologickou vzdáleností takové anti-systémové strany (SARTORI, 2005: 137–138).

Vzhledem k tomu, že anti-systémové politické strany mohou představovat zásadní politickou hrozbu pro demokracii, je překvapující, jak malá pozornost je věnována problematice „zákazu“ anti-systémových stran. Odborná literatura se zpravidla soustřeďuje na studium v národních státech, kde jsou identifikovány specifické důvody pro jejich „zákaz“ (MAREŠ, 2012: 33–35; NIESEN, 2002).

KOMPARACE „ZÁKAZU“ ANTI-SYSTÉMOVÝCH STRAN VE STŘEDOEVROPSKÝCH STÁTECH

V publikaci s názvem *Militantní demokracie ve střední Evropě* je analyzována problematika širšího mocenského postihu extremistických stran a hnutí v šesti střeoevropských zemích: Německu, České republice, Slovensku, Maďarsku, Polsku a Rakousku. Autoři v tomto ohledu analyzovali především konkrétní extremistické projevy jednotlivých stran a národní specifika jejich mocenského postihu,

včetně „zákazu“ jejich činnosti. Bylo uvedeno, že nejdělsí tradici s mocenským postihem, včetně „zákazu“ extremistických stran, má současná Česká republika. Již v období (mezi léty 1918–1938) si československý stát uvědomoval nutnost chránit demokracii před politickými nepřáteli. Za typický příklad může sloužit Zákon č. 201/1933 Sb., o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran (rozuměj zákazu). Zmíněná legislativa byla využita při „zákazu“ stran spjatých s NSDAP (Deutsche Nationalpartei a Deutsche national-socialistische Arbeiterpartei) na československém území Nejvyšším správním soudem. „Zákaz“ byl odůvodněn tím, že tyto politické strany ohrožovaly zvýšenou měrou celistvost a bezpečnost tehdejšího československého státu. O aktuální aplikaci militantní demokracie svědčí i Ústavní zákon č. 1/1993, Ústava České republiky. V článku 5 stanovuje, že politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů. Razantním uplatněním militantní demokracie v české praxi bylo rozhodnutí Nejvyššího správního soudu (NSS) v roce 2010 o rozpuštění Dělnické strany. NSS shledal důvody pro rozpuštění DS nejen na základě jejich aktivit, ale také v naplňování jejich politických cílů. A konstatoval, že DS je rasistická, šovinistická, xenofobní, homofobní, ale zejména neonacistická a usiluje o odstranění demokratického právního státu i za použití násilí. Autoři také zdůraznili, že nejdůsledněji je militantní demokracie aplikována v německé ústavní rovině. Článek 21 Grundgesetz (Základní zákon) stanoví, že vnitřní řád politických stran musí odpovídat demokratickým zásadám. A připouští rozhodnutí o protiústavnosti politických stran, které směřují k rozvracení a narušení svobodného demokratického zřízení nebo ohrožují existenci Spolkové republiky Německo. Protiústavnost politických stran posuzuje Spolkový ústavní soud, který již dvakrát rozhodl o „zákazu“. V roce 1952 šlo o zákaz Socialistické říšské strany (Sozialistische Reichspartei – SRP), která se otevřeně hlásila k nacismu a své příznivce nacházela mezi původními členy NSDAP. V roce 1956 rozhodl Spolkový ústavní soud o zákazu Kommunistische Partei Deutschlands (KPD), která volala po pádu režimu a vycházela z tradic komunistické strany proletariátu z dob Výmarské republiky. K zákazu přispěla i vnější polarizace mezi tehdejším Západem a Východem, konkrétně stavba Berlínské zdi. Zákaz KPD byl jasným signálem, že v západní části Němec-

ka nebude tolerována komunistická strana s mocenskými sovětskými ambicemi. V roce 2001 podala spolková vláda návrh na „zákaz“ Národně-demokratické strany Německa (z něm. Nationaldemokratische Partei Deutschlands – NPD), ale i na její mládežnickou organizaci s názvem Mladí národní demokraté (z něm. Jungen Nationaldemokraten – JN). NPD byla založena v roce 1964 a sdružovala některé bývalé střední kádry NSDAP a SRP s tím, že ve svém programu odkazovala na nacistickou diktaturu a nabízela novou extremistickou pravicovou platformu s národně-konzervativní fasádou. Spolkový ústavní soud však řízení na protiústavnost NPD přerušil a to z procesních důvodů. Na základě odhalení krajně pravicové teroristické organizace Nacionálně-socialistického podzemí (z něm. Nationalsozialistischer Untergrund – NSU), které mělo spojení s NPD, navrhla v roce 2012 Spolková rada prohlásit NPD za protiústavní. K jejímu návrhu se však v roce 2013 nepřipojil ani Spolkový sněm ani Spolková vláda. V roce 2013 odmítl rovněž Spolkový ústavní soud návrh samotné NPD, aby konstatoval, že není protiústavní. Ostatně úvahy o její ústavní konformitě jsou diskutovány ve vrcholných německých ústavních orgánech dodnes (MAREŠ, VÝBORNÝ, 2013: 46–51, 93, 106, 109).

Poznámka autora: německý Spolkový ústavní soud v lednu 2017 odmítl „zakázat“ NPD. Žádost podaly prostřednictvím Spolkové rady jednotlivé německé spolkové země. Předseda ústavního soudu Andreas Vosskuhle konstatoval, že NPD sice prosazuje protiústavní myšlenky, ale chybí dostatečné důkazy, které by potvrdily, že jejich snaha bude úspěšná. Dále upozornil, že „zákazem“ strany nedojde k zákazu smýšlení nebo světového názoru, přičemž stát má k dispozici i jiné nástroje, například odejmutí státních příspěvků. NPD v posledních letech výrazně ztratila politický vliv. Řada příznivců i straníků NPD se ale v posledních letech přiklonila k nové protiimigrační a protiislámské straně Alternative für Deutschland – AfD, která je zastoupena ve spolkovém parlamentu¹.

Vraťme se ještě k „zákazu“ Dělnické strany v České republice, Nejvyšším správním soudem z roku 2010. Někteří právníci hovoří o precedentu, neboť šlo o první českou politickou stranu, která byla po roce 1989 „zakázána“ kvůli ideologii. A navíc „zákaz“ politické strany je radikálním zásahem do politických práv zvláště

¹ https://zpravy.idnes.cz/soud-nemecko-krajne-pravicova-strana-npd-ffx/zahranicni.aspx?c=A170117_100943_zahranicni_ert

v poměrně stabilizovaných demokraciích. To může mít odrazující efekt (chilling effect) pro výkon nejen práva sdružovacího, ale i shromažďovacího a svobody projevu a neochotu krajních stran pouštět se do kontroverzních témat a shromáždění. V případě postihu stran z důvodů obsahově-ideologických je vhodnější využít nejprve určitý právní předstupeň, tj. „pozastavení“ její činnosti. A pokud strana bude pokračovat ve svém kritizovaném ideovém zaměření, je možné ji „zakázat“, ale s ohledem na míru její politické hrozby. To znamená, posoudit jaký má politický vliv a postavení, zda má zastoupení v parlamentu nebo dokonce ve vládě, zda skutečně představuje hrozbu pro demokracii. Navrhovatel (vláda či prezident) by měl před podáním samotného návrhu velmi pečlivě hodnotit, zda jsou naplněny výše uvedená kritéria protiprávnosti a přičitatelnosti, včetně bezprostřednosti politické hrozby. Ta by měla být hodnocena na základě: politické závažnosti (relevantnost či irrelevantnost postavení strany), intenzity anti-postoje, společenské škodlivosti, délky trvání, rozsahu (regionální, celostátní). Hodnocení hrozby pro demokratický a právní stát ze strany Dělnické strany na základě těchto hledisek spíše ukazuje na potenciální či možnou hrozbu, ale nikoli „dostatečně bezprostřední“. Ostatně i pro samotnou stabilizovanou demokracii je vhodnější krajní strany spíše „vychovat“ či „kultivovat“, než „zakazovat“. Avšak i kultivace má své meze, které jsou dány „dostatečnou bezprostředností“ politické hrozby pro demokratický a právní stát. Bohužel zatím není požadavek „bezprostřednosti hrozby“ blíže formulován. Je potom otázkou diskuse, do jaké míry je kritérium dostatečné bezprostřední hrozby v souladu s konceptem militantní demokracie, který je založen na výrazné prevenci při obraně hodnot a principů demokratického režimu. Je zřejmé, že určité ideologie budou pro demokratické uspořádání apriorně představovat zvýšené nebezpečí. V tomto ohledu sehrála i roli poměrně otevřená symbolická a rétorická spojitost Dělnické strany s NSDAP, resp. nacistickým Německem. Ovšem, jak samotná symbolika, tak i názvosloví, nemohou být samy o sobě důvodem právní restrikce (BARTOŇ, 2010: 214–216).

Co se týká nějakého obecného a uznávaného právního standardu pro „zakázání“ stran v demokratických evropských zemích, tak ten zatím není. Některé státy mají úpravu „zakázání“ stran řešenou pouze v ústavě (např. Německo), další státy primárně na zákonné úrovni (např. Španělsko) a v Rakousku nelze „zakázat“ stranu, nýbrž pouze zamezit její registraci a účasti v jednotlivých volbách, v Belgii pak

neexistuje dokonce žádná legislativa umožňující „zákaz“ strany. Samotná judikatura je ovlivněna zejména svým právním základem a historickými zkušenostmi daného státu, takže je zatím velmi omezená. Výjimku z tohoto pravidla představuje pouze Rakousko, které má poměrně propracovanou judikaturu, která obsahuje víc než jednu či dvě kauzy z relativně nedávného období (KOSAŘ, 2009).

Právníci konstatují, že Ústavní soud ČR se ztotožňuje s principy militantní demokracie, jejichž právní aplikace je opodstatněná s přihlédnutím k historickým zkušenostem s nacistickou a komunistickou totalitou nejen v našem státě, nýbrž i v celoevropském kontextu. Jestliže jsou odpůrci demokracie a hodnot, na kterých demokracie stojí, připraveni na ni útočit, musí být i demokratický režim připraven bránit se těmto atakům, a to v nutných případech i omezením základních práv (VÝBORNÝ, 2012: 157–163).

Právníci upozorňují, že militantní demokracie má zabránit destrukci sebe sama zneužitím formálně demokratických postupů na základě omezování práva na sdružování v politických stranách, resp. demokratických procesů jako takových, méně již omezení svobody projevu. Při restrikci svobody projevu je nutné brát zřetel na ochranu demokratických základů státu, resp. nebezpečí podvrtných (subverzivních) projevů pro stát. Při postihu extremistických projevů se zpravidla kombinuje aspekt preventivní ochrany demokratických základů státu před výzvami ke změně demokratického systému, revolučním povstáním nebo návratem k historicky zdiskreditovaným režimům (propagace nacismu a komunismu) s aspektem ochrany důstojnosti třetích osob (např. popírání holocaustu nebo projevy nenávisti). Nezbytnost omezení je potřeba posuzovat odlišně s ohledem na to, zda nebezpečné myšlenky, které potenciálně ohrožují demokracii, mohou být realizovány v praxi. Existuje určité kontinuum, počínaje samotnou myšlenkou (svoboda myšlení), přes její vyřčení (svoboda projevu), uspořádání demonstrace (svoboda shromažďování), až po založení strany hlásající danou myšlenku (svoboda sdružovací). Dodejme, že myšlenku (svoboda myšlení), nelze z principu vůbec omezit. Není právně postižitelné, pokud je někdo svým přesvědčením neonacista, neofašista, rasista či antisemita. Ovšem projevy tohoto přesvědčení již veřejná moc postihovat může. Čím více je extremistický postoj bližší jeho možné realizaci, tím více musí být veřejná moc obezřetná a tím více je možné případnou restrikci považovat za „nezbytnou v demokratické společnosti“. Tam, kde

bude „zákaz“ strany shledán jako nezbytný (tudíž ústavní), není nezbytné omezit právo shromažďovací a svobodu projevu. Smysl militantní demokracie nespočívá primárně v tom, že některá díla budou zakázána pro svůj problematický obsah (koncept zakázaných knih, manifestů či myšlenek), ale v trvalé možnosti jejich obsah popírat a jejich tvůrce kritizovat. To znamená, že rozhodující je trvale zachovat demokratické procesy, které zabrání tomu, aby se nebezpečné myšlenky mohly mocensky etablovat. Politika militantní demokracie by měla největší pozornost věnovat derogaci práva sdružovacího, kdy dochází k institucionalizaci problematických myšlenek v podobě vzniku právního subjektu (politické strany), který se uchází o reálnou moc ve státě. Nástup totalitních režimů v minulosti byl spíše absencí pojistek v oblasti politických procesů, nikoli důsledkem širokého pojetí svobody projevu. Politika militantní demokracie by měla především bránit trvalost politické plurality, menší pozornost by měla věnovat obraně správných myšlenek a nesprávné zakazovat (BARTOŇ, 2010: 212–216).

Michael Minkenberg uvádí, že státní represe mohou vést buď k fragmentaci extremistických a radikálních stran a následnému oslabení jejich schopnosti mobilizovat voliče. Na druhé straně mohou vyprovokovat stranický odpor, zvýšit solidaritu a kolektivní identitu, což neguje zamýšlený účinek státních opatření. Druhý scénář je podle něj pravděpodobnější. Minkenberg konstatuje, že státní represe sice nemusejí mít dopad na schopnost mobilizovat voliče, ale zpravidla mají vliv na repertoár extremistických stranických akcí. A efektivnost represí státu závisí na míře jejich selektivnosti (MINKENBERG, 2006: 34).

V případě „zákazu“ politické strany může dojít ke čtyřem efektům: (1) radikalizace a nárůst užití násilí politické strany; (2) transformace na jinou stranu, spolek nebo na teroristickou organizaci; (3) delegitimizace politické strany s tím, že její myšlenky ztratí na atraktivitě a politickém významu; (4) defragmentace, tj. rozpad a zánik politické strany. Na základě organizační heterogenity extremistických a radikálních stran je potřebné hodnotit efekty vzhledem ke konkrétní straně, ale i k jednotlivci (MINKENBERG, 2006: 37).

Z hlediska efektivity státních represí při uplatnění „zákazu“ stran, je potřebné právně upravit i možnost vzniku nástupnických či náhradních stran. Je možné se inspirovat v německé nebo prvorepublikové československé právní úpravě, která umožňovala jejich zákaz. Stávající možnost vzniku „náhradní“ strany, podle

některých autorů, zpochybňuje samotný smysl „zákazu“ stran v českém prostředí (ŠIMÍČEK, 1993: 61–62; ČERNÝ, 2007: 438). Samotný „zákaz náhradní“ strany je však zpochybňován, protože by byl těžko vynutitelný. Navíc v zájmu proporcionality je nutné státní represe omezit jen na míru nezbytně nutnou. Dále hrozí, že „zakázané“ strany by mohly pokračovat v nedemokratické činnosti tajně a zmizela by pozitivní motivace k respektování demokratických pravidel a možnost jejich participace na politické hře (ŠIMÍČEK, 1998: 110).

Obdobná argumentace je uplatněna i na požadavek „zániku mandátů“ politiků zvolených do zastupitelských orgánů za „zakázanou“ politickou stranu. Pokud bylo anti-demokratické směřování strany jako celku hodnoceno protiprávně, neznamená to, že se tak dělo se souhlasem všech jejích členů. Z toho je zřejmé, že postih práv vykonávaných kolektivně by neměl přecházet automaticky v postih práv vykonávaných individuálně, pokud není prokazatelné přímo jednotlivci (ČERNÝ, 2007: 438).

Autor konstatuje, že diskuse o „zákazu“ politických stran byla silně formována Hitlerovým nástupem k moci a zhroutilím Výmarské republiky. Z těchto důvodů se soustředila na strany, které vyznávají cizí ideologii vůči demokracii, tj. neofašistické a nekomunistické strany. V poslední době se však ohrožení demokracie změnilo a vážnou politickou hrozbu představují separatistické a populistické strany, které nemusí mít vždy anti-demokratické programy a cíle. Tyto strany úspěšně soutěží o politickou moc a v některých zemích nebývale roste jejich politický vliv, zejména se jedná o „pravicové“ populistické strany. Nejenom, že posilují v národních parlamentech, ale dokonce se dostávají do národních vlád. Dále se jedná o strany, které hlásají nenávisť, podporují násilí a terorismus a zpochybňují základní hodnoty a principy demokratického státu. Tím se podstatným způsobem proměňuje politická hrozba pro moderní demokracie, což vyžaduje změnu obrany demokracie.

Na základě těchto skutečností je vhodné přehodnotit pojetí „zákazu“ stran jako důležitého nástroje militantní demokracie, zvláště pak v konsolidovaných demokraciích. Samozřejmě, že to neznamená úplně se vzdát „zákazu“ politických stran, ale používat tento militantní nástroj jako ultima ratio, který plní svoji represivní funkci tím, že existuje, nikoli tím, že se uplatňuje.

ZÁVĚR

Současné evropské ústavní demokracie stojí na pevných základech a většinou mají zabudovány ústavní mechanismy pro svoji obranu vůči politickým nepřátelům. Nebezpečí pro demokracie již není takové, jak tomu bylo ve třicátých letech minulého století. Politika militantní demokracie se dnes stala součástí demokracie a je přijímána jako legitimní princip její státnosti. Z právního hlediska má stát právo a povinnost bránit své demokratické zřízení, které je atakováno politickými nepřáteli.

Dříve se jednalo o „zákaz“ extremistických stran, které vyznávaly vůči liberální demokracii cizí ideologii, tzn. fašistické a komunistické strany, které byly zastoupeny i v národních parlamentech. Dnes jsou většinou tyto extremistické strany v evropských demokraciích pouze marginálními politickými subjekty, tj. nejsou etablovány v národních parlamentech. A nabízí se otázka, jakou tedy vlastně představují politickou hrozbu pro současné evropské demokracie.

V poslední době však posilují anti-systémové strany (rozuměny anti-systémové strany v širším slova smyslu), jejichž anti-postoje mají různou míru intenzity a jejich cíle či programy nejsou ryze anti-demokratické. Jedná se zejména o populistické strany, které hodlají nahradit zastupitelskou demokracii přímou demokracií, kde by rozhodoval nezkažený „lid“, neboť demokratické elity jsou zkorumpované a ztratili politickou vizi pro vedení země. Ovšem rozhodování prostřednictvím referend nemusí zohledňovat zájmy a práva menšin, což může znamenat nahrazení liberální demokracie, demokracií neliberální.

Podle autora „stranický populismus“ představuje spíše „výzvu“ než „politickou hrozbu“ pro současné evropské demokracie. Tudíž není možné populistické pravicové strany zakazovat, ale je nutné s nimi svádět permanentní politický boj o přízeň voličů. Sílicí politický vliv pravicově populistických stran napříč politickým spektrem Evropské unie je vlastně velkým „vyzyvatelem“ pro evropský liberalismus a klasické politické strany. A jak ukazují zkušenosti, pravicově populistickým stranám se daří tam, kde je slabá vláda práva, kde se nerespektují práva menšin a jsou zde patrné silné polarizační a většinové tendence. Stranický populismus je hroživou výzvou, protože má nakažlivé tendence pro ostatní strany, které rovněž touží po volebním úspěchu, a proto mohou rovněž zvolit tento populis-

tický styl. Takovýto scénář může vést k rozpadu liberálních institucí v Evropské unii a ke konsolidaci neliberální politiky v evropském kontextu. Evropské ústavní demokracie by měly adekvátně reagovat na tyto nové anti-systémové strany. V tomto ohledu je nutné si uvědomit, že všechny nástroje militantní demokracie nemají pouze represivní charakter. Strategie inkorporace, cordon sanitaire, např. představují pozitivní motivy pro anti-systémové strany, pokud totiž upustí od svých neliberálních myšlenek a anti-postojů, mohou se podílet na politických demokratických procesech.

Poznámka autora: cordon sanitaire byl uplatněn vůči Švédským demokratům (z ang. Sverigedemokraerna – SD) s cílem marginalizovat je v parlamentu a zbavit je politického vlivu. Prosinčová dohoda mainstreamových stran, tzv. opoziční smlouva, má platit od roku 2015 do roku 2022. Jejím cílem je zajistit politickou stabilitu země a zastavit nárůst preferencí populistické pravice v důsledku migrační krize. Toto opatření marginalizace vůči Švédským demokratům se však ukazuje jako málo efektivní. Švédští demokraté byli sice zbaveni vlivu v parlamentu, ale sociální demokraté nezískali jejich voliče. Navíc Švédští demokraté získali větší politický prostor, neboť přestali být vnímáni pouze jako anti-migrační a euroskeptická strana, ale prezentují se jako jediná skutečná politická opozice. Politické souvislosti Prosinčové dohody mainstreamových stran a politologické názory na ni, zachycuje publikace s názvem „*Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*“ (DANICS, TEJCHMANOVÁ, 2017: 347–349).

V rámci Evropské unie posilují i separatistické strany, které představují zvláštní případ politického extremismu, neboť jejich rasistické postoje směřují vůči většině a jejich úsilí o teritoriální autonomii, narušuje územní integritu demokratického státu. Primárním cílem separatistů však není bezprostřední odstranění demokracie. Navíc, pokud neužívají separatistické strany násilí při sledování svých politických cílů a jejich činnost se pohybuje v rámci právního státu, nelze vůči nim aktivovat represivní nástroje militantní demokracie.

Na druhé straně je nutné aplikovat nástroje militantní demokracie, pokud separatistická polická strana podporuje a schvaluje užití násilí. Španělská právní úprava do roku 2002 neumožňovala „zákaz“ stran. Politické subjekty spojené s basickým separatismem poměrně dlouho čelily právním snahám o omezení jejich činnosti. Často docházelo ke změnám právních subjektů (rozuměj názvy stran)

reprezentujících baskický separatismus, aby se vyhnuly případnému postihu. Strana Herri Batasuna byla původně založena již v roce 1978, strana s podobným názvem „Batasuna“ však vznikla až v roce 2001. Kvůli propojení s teroristickou organizací Euskadi Ta Askatasuna (ETA) a schvalování jejích akcí byly tyto strany vylačovány na okraj politického spektra. Poté, co nový zákon umožnil jejich rozpuštění, byla jejich činnost soudem zakázána. Nejvyšší soud ve Španělsku v roce 2003 při „zákazu“ strany Herri Batasuny zohledňoval její vztah k teroristické organizaci ETA, která usmrtila 800 lidí a tisíce zranila. Evropský soud pro lidská práva (ESPL) upozornil, že není možné aplikovat tento „zákaz“ univerzálně. Na druhé straně upozornil, že tento „zákaz“ separatistických baskických stran byl na místě, protože propojení baskické separatistické politiky s terorismem ETA představovalo objektivní a akutní politickou hrozbu pro španělskou demokracii.

Objevují se i islamistická hnutí, která zneužívají islám k mocensko-politickým cílům a jejichž politické programy jsou principiálně neslučitelné s hodnotami a principy liberální demokracie, např. wahhábismus a salafismus. Připomeňme, že nositelé salafismu orientují své postoje podle poznaných a poznávaných modelů výroků, jednání a víry zbožných předků (arabsky *salaf as-sálih*). Jejich náboženské zaujetí se neomezuje jenom na hledání autentického islámu a na imitaci duchovních cest Proroka Muhammada a jeho souputníků, ale zahrnuje i přijetí způsobu odívání, stravování a stylu života zbožných předků, a proto není možné považovat salafismus pouze za náboženskou ideologii. Salafismus je možné charakterizovat jako specifický aktivistický postoj, který je do značné míry určen postoji Muhammada a jeho věrných ze 7. století (QADHI, 2014).

Autor zdůrazňuje, že nečelíme muslimům ani neurčitému islámu, který může nabírat různých forem a podob. Politickou hrozbu představují ti, kteří vykládají islám jako nenávistnou ideologii a usilují o islámskou teokracii legálními i nelegálními prostředky, včetně násilí. Navíc muslimové, kteří akceptují islám jako náboženství míru a jsou loajální k liberální demokracii, obvykle představují první oběti náboženských extremistů. Je dnes nezbytné postihovat všechny ideové odpůrce liberální demokracie, nejen pravicové a levicové extremisty, ale i extremisty náboženské a to stejnou intenzitou v duchu konceptu militantní demokracie. V tomto ohledu je možné převzít zahraniční zkušenosti při aplikování nástrojů militantní demokracie vůči islamistům, zejména pak německé zkušenosti.

V rámci evropských bezpečnostních studií je většinou salafismus prezentován jako nejrychleji rostoucí a dynamické hnutí v rámci islamismu, které poskytuje ideologickou základnu pro extremismus a násilí. Propaganda a extrémistické myšlenky salafistů se rozšiřují zejména prostřednictvím kazatelů, internetu a sociálních médií. Část odborníků představuje salafismus jako vnitřně diferencované hnutí, který je chybné sekuritizovat jako celek. Quintan Wiktorowicz rozlišuje mezi třemi kategoriemi: puristé, političtí salafisté a džihádisté. Purističtí salafisté usilují o čistotu pojetí islámu a nehodlají ho prosazovat v politice, která by poškodila jednotu víry a pevnost komunity. Političtí salafisté jsou vnímáni jako islamisté, tj. vyznavači politického islámu, kteří vycházejí ze salafistické netolerantní ideologie a usilují všemi prostředky o islámský stát. Salafističtí džihádisté usilují o chalífát skrze násilí, tj. džihád v podobě svaté války (Wiktorowicz, 2006: 208).

Spolkový úřad na ochranu ústavy (BfV) v SRN výše uvedenou typologii salafistického hnutí uplatňuje v rámci své bezpečnostní politiky s tím, že využívá i pojmy „radikalismus“, „extremismus“ a „terorismus“. Z ideologického hlediska je salafismus Spolkovým úřadem na ochranu ústavy vztahován k islámské ideologii wahhábismu, který se snaží o očistu islámu tím, že je potřeba následovat víru a styl života ctihodných předků z raného období islámu. Wahhábismus je dále chápán jako státní náboženství v Saudské Arábii a salafismus jako forma vyznání spjatá se zahraničím, která se vlivem lokálních podmínek může odlišovat, a to ideologicky, či v praxi uplatňovanou metodou prosazování svých cílů. Salafističtí puristé, pokud jsou loajální k demokratickému státu, tak nejsou vůbec označováni jako salafisté. Označují se jako islámští fundamentalisté či „radikálové“, kteří usilují o reformu islámu a budují čistou náboženskou komunitu a nehodlají vůbec vstupovat do politiky. Političtí salafisté snažící se o islámský stát legálními i nelegálními prostředky jsou označováni jako islamisté či „extremisté“. Salafističtí džihádisté usilující o chalífát násilím, tj. džihádem ve formě svaté války, jsou označováni jako „teroristé“ (BfV, 2016).

Represe německého státu je potom spojována hlavně s politicko-extremistickou a džihádistickou částí salafistické scény, přičemž tento postup důsledně vychází z právních norem a konceptu militantní demokracie. Dále německý stát využívá i neprávní nástroje při eliminování salafismu, kde je kladen důraz na prevenci a možnost integrace. Jednak se snaží usnadňovat odchod extremistů ze salafistic-

ké scény nebo prevencí zabraňovat radikalizaci mladých muslimů a zapojovat je do různých volnočasových aktivit.

Samotný koncept a politika militantní demokracie představují velmi inspirující, ale i kontroverzní problematiku, která si nadále drží i pro dnešní ústavní demokracie existenční význam. Umožňuje totiž zachovat demokracii jako politický režim i vůči novým politickým hrozbám v 21. století.

ZDROJE

BARTOŇ, M. (2010). *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-42-4.

BfV (2016). *Was ist Islamismus?* Bundesamt für Verfassungsschutz. [online]. [cit. 2016-27-10]. Dostupné na WWW: <https://www.verfassungsschutz.de/de/arbeitsfelder/af-islamismus-und-islamistischer-terrorismus/was-ist-islamismus>.

BUZAN, B., WAEVER, O., de WILDE, J. (2005). *Bezpečnost – Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií, 267 s. ISBN 80-903333-6-2.

CAPOCCIA, G. (2005). *Defending Democracy. Reactions to Extremism in Interwar Europe*. Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press.

ČERNÝ, P. (2007). Zákaz (antidemokratické) politické strany. In: *Právní rozhledy*, č. 12. Praha: C. H. Beck/SEVT, 1993-. ISSN 1210-6410.

DANICS, Š. (2011). Právně-politologické aspekty „zákazu“ Dělnické strany. In: *Právní zpravodaj č.2/2011*. Praha: VSMIE, s. 13-29. ISBN 978-80-86847-54-2.

DANICS, Š. (2013). Politologicko-právní aspekty militantní demokracie. In: *Business & IT*, č. 2., s. 154–170.

DANICS, Štefan. (2014). *Extremismus a militantní demokracie*. Praha: PAČR. ISBN 978-80-7251-430-4.

DANICS, Š.; TEJCHMANOVÁ, L. (2017). *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. 1. vyd. Praha: UJAK. ISBN 978-80-7452-122-5.

DOWNS, W. M. (2012). *Political Extremism in Democracies: Combating Intolerance*. Springer. ISBN 978-1-349-34351-5.

KOSAŘ, D. (2009). *Judikatura ESLP v oblasti rozpouštění politických stran*. Jurisprudence. Praha: Wolters Kluwer, 2009, 12(7). ISSN 1802-3843.

LOEWENSTEIN, K. (1937). Militant Democracy and Fundamental Rights I/II. In: *The American Political Science Review*, Vol. 31, No.3/4.

- MAREŠ, M. (2012). Czech Militant Democracy in Action: Disolution of the Workers' Party and the Wider Context of This Act. In: *East European Politics*, roč. 26, č. 1.
- MAREŠ, M.; VÝBORNÝ, Š. (2013). *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-326-4.
- MINKENERG, M. (2006). „Einleitung.“ *Radikale Rechte und Fremdfeindlichkeit in Deutschland und Polen. Nationale und europäische Perspektiven*. Eds. Michael Minkenberg et al. Bonn: Informationszentrum Sozialwissenschaften.
- NIESEN, P. (2002). Anti-Extremism, Negative Republicanism, Civic Society: Three Paradigms for Banning Political Parties* - Part I, 3. *German Law Journal*, [online]. [cit. 27. 8. 2018]. Dostupné z: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=164>.
- PEDAHZUR, A. (2001). Struggling Challenges of Right-Wing Extremism and Terrorism within Democratic. Studies in Boundaries: A Comparative Analysis, In: *Conflict & Terrorism*, roč. XXIV, č. 5. p. 35.
- SARTORI, G. (2005). *Strany a stranické systémy*. Brno: CDK. ISBN 80-7325-062-4.
- SMITH, G. (1987). *Party and Protest: the Two Faces of Opposition in Western Europe*. In: Kolinsky Eva (ed.). *Opposition in Western Europe*. London-Sydney: Croom Helm.
- ŠIMÍČEK, V. (1993). *Právní úprava postavení politických stran v SRN*. Bochum: Ruhr-Universität.
- ŠIMÍČEK, V. (1998). *Extremistické politické strany z pohledu práva*. FIALA, Petr, et al. *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova universita v Brně.
- TSEBELIS, G. (2002). *Veta hráči*. Princeton: Princeton University Press.
- WIKTOROWICZ, QUINTAN. (2006). *Anatomy of the Salafi Movement*. Studies in Conflict [online], [cit. 2016-10-25]. DOI: 10.1080/10576100500497004. ISSN 1057-610x. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10576100500497004>.

doc. Ing. Štefan Danics Ph.D

Katedra společenských věd, Fakulta bezpečnostního managementu, Policejní akademie ČR v Praze, Lhotecká 559/7, 143 01 Praha 4, Česká republika
Email: danics.stefan@polac.cz